

ŞEHİRLEŞME SORUNLARIMIZ VE PLANCILIK EĞİTİMİ ÜZERİNE DÜŞÜNCELER

Doç. Dr. Ruşen KELEŞ

I. Şehirleşmenin Doğurduğu Plâncı İhtiyacı

Demografik anlamıyla en hızlı şehirleşen ülkelerden biri de Türkiye'dir. Son 20 yıl içinde, şehirlerimizde yaşayan nüfusun oranında % 15 e yakın bir artış görülmüştür. Bir başka deyişle, şehirli nüfus oranı % 18.5 tan, % 31.1 e yükselmiştir. Çeşitli büyüklüklerdeki şehirlerin büyüme hızları arasında farklar bulunmakla beraber, bu dönemde, şehirleşme, hızından hiç kaybetmemiştir. Önceleri, Kurtuluş Savaşının, daha sonra da II Dünya Savaşının her türlü sarsıntılarını yüklenmek durumunda bulunan merkezî ve mahallî idarelerimiz, şehirleşmenin hız kazandığı II. Dünya Savaşı yıllarına, her türlü olanaktan yoksun durumda girmişlerdir. 1945 lerden itibaren İstanbul ve Ankara'da ortaya çıkan ve sonra büyük şehirlerimize yayılan gecekondu sorunu; arsa spekülasyonları, imar ve inşaat düzensizlikleri, ulaşım ve trafik sorunlarıyla birleşince, bütün dikkatler şehir ve şehirleşme sorunlarına çevrilmiştir. O tarihe kadar Türkiye'de şehircilik; İzmir, Erzurum, Antalya, Adana, Sivas, Samsun ve Trabzon gibi birkaç şehir için bazı Batılı mimar-şehircilerin çizdikleri nâzım plânlarla, yeni başkent olmuş Ankara'nın ihtiyacına cevap vermek üzere başlanmış bazı girişimlerden ibaret kalmıştır. Oysa, hızlı şehirleşmenin büyük şehirlerde doğurduğu yönetim, plân, kaynak ve personel sorunları, 1950 lerden itibaren, bir şehirleşme ve şehircilik politikasına sahip olma ihtiyacını açıkça ortaya koymuştur. Gecekonduyla ilgili bir seri kanunla (5218, 5228, 6188, 7369, 775), I ve II İmar Kongrelerinin toplanması, İmar Kanununun çıkarılması, İmar ve İskân Bakanlığının kurulması, D.P.T ve kalkınma plânlarında yerleşme sorunlarına özel bir yer verilmesi, bu ihtiyacı karşılamak üzere başvurulmuş girişimlerden bazılarıdır.

Bütün bu girişimlerin, hedefleri belirli bir şehircilik ve şehirleşme politikasının bilinçli aşamaları, ya da adımları olduğu, kuş-

kusuz, söylenemez. Bunların, bağımsız girişimler olarak başarı derecelerinin tartışmasını yapmak da, bu yazının amaçları dışında kalır. Burada amacımız, bu verilerden hareket ederek, Türkiye'de, yerleşme ve şehirleşme sorunlarıyla ilgili uzmanlara duyulan ihtiyacı ve bunların yetiştirilmesi ilkelerini ele almaktır.

Türkiye'de bu alanda eğitim yapma ihtiyacının belirmesi, uzun bir geçmişe sahip değildir. 1954 yılında, işçi konutları hakkında Sosyal Sigortalar Kurumuna bir rapor sunan Birleşmiş Milletler Teşkilâtı uzmanı Charles Abrams, raporunda, işçi konutları sorununun, Türkiye'de, sosyal konut politikası sorununun bir yönü olduğunu; bunun da, arsa, kredi, inşaa mecburiyeti, teknik yardım gibi konulardan başka, şehircilikten anlıyan uzmanların vaktinde ve yeterli sayıda yetiştirilmesi sorunundan ayrılamıyacağını belirtmiştir. Bu nedendir ki, uzman, Birleşmiş Milletler Teşkilâtını, Türkiye'de, ülkenin ve hattâ tüm Ortadoğu'nun teknik eleman ihtiyacını karşılayacak bir teknik üniversitenin kurulmasındaki zorunluluğa ve yararlarına inandırmaya çalışmıştır. Abrams, bir teknik üniversiteye olan ihtiyacın dayanaklarını şöyle özetlemiştir: 1. Türkiye'de mimar ve şehirci yetersizliği vardır. 2. Ülkenin gelişmesine paralel olarak, bayındırlık ve yapı faaliyetleri de hızla artmaktadır. 3. Şehirlerin imarı, yalnız yabancı uzmanlara ve teknisyenlere bırakılamaz. Uzun dönemde, hem eğitim ve öğrenim kurumlarındaki personelin, hem de tatbikattaki mimar ve şehircilerin Türk olmaları gereklidir.¹ Raporda, bu üniversitenin, Ankara'da kurulması da önerilmiş ve ne Ankara'da, ne de yakınında böyle bir kurumun bulunmaması, ülkenin geleceğini etkileyen, mimar, mühendis ve şehircileri ilgilendiren politik kararların genellikle Ankara'da verilmekte olması buna gerekçe olarak gösterilmiştir.

Ortadoğu Teknik Üniversitesinin, hiç değilse kuruluşunda, teknik eleman ihtiyacını karşılayacak, mimar, mühendis ve şehirci yetiştiren bir öğrenim kurumu olması niyeti açık olarak görülmektedir.

Şüphesiz, bir uzmanlık dalı ile ilgili personelin eğitimi, şehirleşme gibi önemli bir sosyal olayın doğurduğu sayısız sorunların çözümünün yalnız bir yönüdür. Yani, bu sorunlar, şehirleşmeyi doğuran, onu biçimlendiren iktisadî ve sosyal yapı değişiklikleri görülüp değerlendirilmedikçe, başarılı bir çözüme ulaştırılamaz.

(1) Charles Abrams, *Man's Struggle for Shelter in an Urbanizing World*, M.I.T. Press, Cambridge 1964, s. 203-204. Söz konusu rapor, bu kitapta özetlenmiştir.

Bu nedenle, şehirleşme personelinin eğitimi konusuna, gerekli, fakat kendi başına yetersiz bir araç gözü ile bakmak gerektiği hatırdaki tutulmalıdır. Türkiye'nin hızla şehirleşmesi, Kalkınma Plânında, özendirilmesi gereken resmî bir politika olarak benimsendiği için,² önümüzdeki yıllarda, büyüyen şehirlerin yönetim ve plânlama sorunlarına sahip çıkacak uzmanlara olan ihtiyacın daha da artacağı varsayılabilir.

Daha başlarken, bir kavram sorunundan da söz edilmelidir. Şehirleşme, etkileri sadece yersel düzeyde kalan bir süreç olmadığından, yalnız şehir ölçeğinde hizmet görecekt uzmanları ilgilenmez. Merkezde görevli devlet adamı ve politikacılarla, çeşitli bakanlıklarda politika saptamakla ödevli yüksek dereceli memurlar da, çeşitli kararlarıyla, bu süreci etki altında bulundururlar.³ Öte yandan, daha önemli bir konu da, şehirleşme sorunlarımızın çözümü ile ilgili girişimlerin, şehir ve bölge plânlaması gibi, hiç değilse ilk bakışta mekâna sadece plân ve plânlama tekniği açısından yaklaşan bir disipline indirgenemeyeceği konusudur. Şehirleri ve bölgeleri konu edinen bilim dalları, şehir ve bölge plânlamasını aşan, bunlardan daha geniş olan, şehir ve bölge adı verilen sosyal sistemleri; iktisadî, sosyal, siyasal her türlü ilişkileri içinde, alt sistemleri ile olan bağlantıları açısından ele alıp değerlendiren dallardır.⁴ Batı'daki birçok üniversiteler, son yıllarda, şehircilik ile şehir ve bölge plânlaması arasındaki bu farklılığı gördüklerinden, isimlerini değiştirmek ve yeni eğilime uymak yolunu seçmişlerdir. Şehir ve bölge plânlaması adının yerini, bu bilim dallarının niteliğindeki değişmelere paralel olarak, artık, **şehircilik**,⁵ ya da, **şehir ve bölge bilimleri**, **şehir sorunları**, **şehir etüd ve araştırmaları** gibi isimler almaktadır.

-
- (2) D.P.T., **Plân Hedefleri ve Stratejisi, Kalkınma Plânı, İkinci Beş Yıl (1968-1972)**, s. 8
- (3) A.F. Leemans, «Decision-Making Process Affecting Urban Development», **U.N. Seminar on Physical Planning for Urban, Regional and National Development**, Bucharest, Romania, 22 Sept-7 Oct. 1969
- (4) Örneğin, W. Isard'ın Bölge Bilimi (Regional Science) ve Doxiades'in Ekistics (İnsan Yerleşmeleri Bilimi) yaklaşımları bu geniş görüşün örnekleridir.
- (5) Türkiye'de yerleşmiş bulunan **şehircilik** terimi, yakın zamanlara kadar yeterli bir terim olarak kullanıldı. Disiplinin içeriği değişince bu terim yerine, **şehir ve bölge plâncılığı** konuldu. Aslında, bu değişiklik, dar bir terimden kurtulmak isterken, başka bir dar terimin içine girmek demektir. Çünkü, böylece şehir ve bölge bilimleri, dar bir disipline, plânlamaya indirgenmiş olmaktadır. Bu nedenle, kapsamındaki gelişmeleri dikkate almak şartıyla şehir ve bölge plâncılığı yerine, şe-

Bu değişmede rolü olan başlıca etken, şehircilik anlayışındaki değişimin kendisidir. Şehircilik, artık, bir «şehir», ya da «imar» plânı ile sonuçlanan bir çalışma olmaktan çok, şehrin geleceği ile ilgili kararların yön verdiği bir devamlı süreç olarak dikkate alınmaktadır.⁶ Şehirlerin geleceğini biçimlendiren kararları, ve bunların verilmesi sürecini etkileyen öğeleri hesaba katmaksızın, şehirciliği, kâğıt üzerinde bir çizim işleminden ibaret sayan şehircilik anlayışı, hemen hemen her yerde terkedilmeye yüz tutmuştur. Türkiye'de de şehirleşme sorunlarının çözümünde karşılaşılan güçlüklerin birçoğu, terkedilmekte olan eski görüşten kaynak alır. Söz konusu değişme, Türkiye'de, şehir ve bölge bilimleri dallarında yetişecek uzmanların eğitim programları bakımından önemli sonuçlar doğuracak bir nitelik taşımaktadır.

Öte yandan, şehirleşme sürecinin doğurduğu sorunların, özellikle büyük belediyelerde imar ve şehircilik işlerinden anlıyan belirli sayıda personelin varlığını gerektirdiği açıktır. İl ve belediye imar müdürlükleriyle, metropoliten plânlama kuruluşlarında görev alacak şehir ve bölge plâncılarının meslekî ve meslek içi eğitimleri, bu bakımdan önem taşır. Bunlara duyulan ihtiyacın şiddeti gittikçe artmaktadır. İstanbul, Ankara ve İzmir şehirlerindeki nâzım plân bürolarının uzman personel sayıları, sırasıyla, sadece 23, 13 ve 8 dir. Düşünülmelidir ki, bu 44 kişi, nüfus toplamı 5 milyona yaklaşan üç büyük şehrin plânlama ve şehirleşme sorunlarına ilk plânda çözüm bulmak zorunda olan kişilerdir. Bunlardan önemli bir kesiminin, sadece mimarlık öğrenimi yapmış olduklarını da hatırd tutmak gerekir.

Merkezde görev almış politikacılarla, belediye başkanları gibi yersel politikacıların şehirleşmeye ilişkin konularda yeterli bilgiye sahip olmaları da önemli bir konudur. Sonuçları plânlı çalışmaya konu olacak olan bir sosyal süreci kararlarıyla etkileyen politik kişilerin, teknik konulardan belli ölçülerde anlamaları, hiç değilse temel ilkeleri kavramış olmaları gerekir. Türkiye'de, bugün, bunun tam karşıtı olan bir durum vardır. Öte yandan, plânlama ve politika arasındaki ilişkilerin yakınlığı da, plâncı uzman-

hircilik teriminin kullanılmaya devam edilmesi, geriye gidiş sayılmayabilir.

(6) Melvin M. Webber, «Planning in an Environment of Change», **Town Planning Review**, Vol. 39, No: 4, (Kış 1969), s. 278-285 ve Anthony Downs, «The Coming Revolution in City Planning», in Edward C. Banfield, (ed.), **Urban Government**, (Rev. Ed), The Free Press, 1969. s. 602

ların, siyaset biliminin ve siyasal sürecin bellibaşlı özellikleri hakkında bilgi ve görüş sahibi olmalarını zorunlu kılar. Türkiye'de, bu konuda da, plâncıları, genellikle «teknisyenlikle yetinme» hastalığından kurtarma ihtiyacı açıkça kendini duyurmaktadır. Çok değişik kaynaklardan ve çeşitli öğrenim kurumlarından gelen politikacılara genellikle bu yönde bilgiler verilmiş olmadığı gibi, şehir ve bölge plâncılarının da siyaset bilimi konusundaki bilgileri çok eksiktir.

II. Plâncılık Eğitiminde Tutulan Yollar

A. Farklı Düzeylerdeki Plânlama Tipleri

Dünyanın hemen her yanında, plâncılık eğitimi, plânlamanın türü bakımından bugün iki yönde gelişmektedir. Bunlardan birincisi şehir plâncılığı, diğeri bölge plâncılığı adını taşıyor. Bunlarla ilgili eğitim programları, genellikle ayrı ayrı eğitim kurumlarında uygulandığı gibi, bazen her ikisinin aynı eğitim kurumu içindeki bir bölüme bağlı olarak yürütüldüğü de görülebilir. Bu sonucusu, daha çok, plâncılık eğitime en önce başlamış olan mimarlık fakültelerinde göze çarpan bir durumdur. Bu tip öğrenim yapan kurumların temsilcileri, plâncılığı, şehir, bölge, ülke plâncılığı gibi tiplere ayırmanın isabetli olmadığı, bağımsız bir bilim dalının kendine özge belli bir konusu, kanunları ve yöntemleri bulunması gerektiği görüşünü savunurlar.⁷ Bu durumda, plâncılığı, basit bir mekân organizasyonu sorunu sayan görüşler değerini yitirmektedir.

Plâncılık eğitiminin, şehir plâncılığı ve bölge plâncılığı gibi bazı tiplere ayrılması, ilk bakışta görüldüğü kadar sunî ve gereksiz bir girişim değildir. Bir kere, her ikisi arasındaki fark; şehir ve bölge kavramlarının içerdiği basit bir «ölçek» farkından ibaret sayılamaz. Her iki disiplin, yararlandıkları başka disiplinlerin çeşitliliği ve kullandıkları araştırma ve çözümleme tekniklerinin farklılığı, uygulamaya ilişkin kararların alındığı yerler bakımından da birbirlerinden ayrılmaktadır.⁸

(7) Joseph Fisher, «Regional Planning: Determining the Public Interest», in M. Hufschmidt (ed.), **Regional Planning**, Praeger, New York, 1969, s. 5. ve ayrıca, Paul Davidoff ve Thomas A. Reiner, «A Choice Theory of Planning», **JAIP**, Vol. 28 (may 1962), s. 103-115

(8) John Dakin, «An Evaluation of the Choice Theory of Planning», **JAIP**, Vol. 29, (February 1963), s. 19-27.

1. Şehir Plânlaması

Şehir plânlaması eğitimi, genellikle, şehir plâncısı olarak yetişmek isteyenlere bazı temel bilgilerin verilmesini, karşılaştıkları sorunları çözmeye hazırlanmak üzere bazı teknikler ve yöntemlerle donatılmalarını, «şehir plânlaması uzmanı», ya da daha doğru bir deyimle «şehirci» olmalarını sağlamak amacıyla yapılır. Temel bilgiler, plânlama süreci, şehirleşme süreci, plânlamanın, arazi kullanılışı ile ilgili (fizikî) ve sosyo-ekonomik öğeleri üzerindeki varsayımlar, kuramlar ve ilkeler, bu eğitimin başlıca konularıdır. Plânlama sürecinin çeşitli yönleri arasında; mahallî idarelerde plânlama fonksiyonunun yeri, şehirselleşmeyi etkileyen kararların çeşitleri, plânlama standard ve öncelikleri gibi konular okutulur. Şehirleşme süreci ile ilgili konular arasında ise, şehirlerin niteliği, tarihsel gelişimi, oluşumlarında üretim ilişkilerinin ve teknolojinin rolü, şehirleşme ve iktisadî sistem ilişkileri gibi konular yer alır. Şehirlerin fiziksel öğeleri, şehir arazisinin kullanım biçimlerini, şehirselleşme fonksiyonları arasında bölüşülmesini, arsa değerleri, nüfus yoğunluğu, konut, ulaşım ve benzeri konuları kapsar. Plânlamanın sosyo-ekonomik öğelerinin konusu ise, karar ve davranışları etkileyen kültürel ve kişisel özellikler, toplumsal kurumlar, şehircilik politikasına biçim veren kararların yarar ve maliyetleri, iktidar yapısı ve olayının plânlama süreci üzerindeki etkileriyle ilgilidir.

Şehir plânlaması eğitiminin temel öğelerinden biri de, şehir ve plânlama araştırmalarında kullanılan yöntemler ve araçlardır. Bunlar, plânlamaya temel olacak, plânın ve plân kararlarının dayandığı verileri sağlar. Bu araçlar, hem arazi kullanılışı ile ilgili, hem de sosyo-ekonomik nitelikteki bilgileri elde etmek için devamlı olarak kullanılması gereken araçlardır.⁹ Şehircilik eğitiminin önemli bir yönü de, kuşkusuz, şehir plânlarının nasıl çizileceğinin öğrencilere öğretilmesidir.

2. Bölge Plânlaması

Öte yandan, bölge plânlaması, uğraşı konuları bakımından, şehir plânlamasından geniş ölçüde ayrılır.¹⁰ Bölge plânlamasının daha çok, doğal kaynakların geliştirilmesine ve iktisadî kalkınma

(9) J.N. Jackson, *Surveys for Town and Country Planning*, Hutchinson U.P. s. 11-24 ve F. Yavuz, *Şehircilik*, Ankara 1962, s. 58-66.

(10) H.S. Perloff, *Education for Planning*, The Johns Hopkins Press, Baltimore 1957 s. 94, ve J. Friedmann, «Regional Planning as a Field of Study», *Journal of the American Institute of Planners*, Vol. 29, (August 1963), s. 169-173.

sorunlarına yönelmiş bir nitelik taşımasına¹¹ karşılık; şehir plânlaması, fiziksel çevrenin düzenlenmesi ve iyileştirilmesi ile ilgilidir.¹² Bununla beraber, her ikisinin de birbiriyle yakın ilişkileri olduğu gözden uzak tutulmamalıdır. Bir bölge planlaması eğitimi programının temel amacı, bölgesel iktisadî gelişme kuramı ve yöntemleri hakkında bilgi sağlamaktır.¹³ Şehir ve bölge ekonomisi, ülkenin genel kalkınması içinde şehirlerin ve bölgelerin geliştirilmesi sorunu, endüstri tesislerinin yerleşme tercih ve kararlarının dayandığı bilimsel ilkeler, nüfus ve iktisadî faaliyetler arasındaki ilişkiler, bölge plânlamasının başlıca konularıdır. Bölgesel iktisadî gelişmenin kurumsal yönleri de yukarıdaki konulara eklenmelidir. Bununla kastedtiğimiz, bölgelerin gelişmesini etkileyen kararların verildiği hukuksal, siyasal, sosyal ve yönetsel çerçevenin niteliğinin belirtilmesidir. Öte yandan, bölgelerin gelişmesini etkileyen bir etken de, şehirleşme hareketlerinin hızı ve biçimidir. Nüfusun köyden kopuşunu ve şehirlere göçünü en az maliyet ve en çok yararlarla gerçekleştirmek, büyük şehirleri, çevreleriyle olan iktisadî ve sosyal ilişkileri içinde ele alarak büyüme sorunlarına çözüm bulmak da, bölge plânlamasının konularıdır.

Bölge plânlamasının uğraşı alanları; bölgeler arasında dengeli bir gelişme ve bütünleşme,¹⁴ yatırım projelerinin bölge ölçüsünde hazırlanması ve uygulanması ve bölge denilen mekân parçaları için iktisadî gelişme programlarının hazırlanması olarak tanımlanmaktadır.¹⁵ Bölge plânlamasının, büyük şehir plânlaması (metropoliten plânlama) ile tarımsal gelişme ve küçük toplulukları ge-

-
- (11) J. Boudeville, **Problems of Regional Economic Planning**, Edinburgh University Press, 1966 ve W. Isard ve J.H. Cumberland, **Regional Economic Planning**, OECD, Paris 1961
- (12) F.S. Chapin, «Foundations of City Planning», in W.Z. Hirsch (ed.), **Urban Life and Form**, Reinhart, Holt, 1963, s. 219-222
- (13) John Meyer, «Regional Economics», **American Economic Review**, Vol. 53, (1963), s. 19-54
- (14) Türkiye'de, geri kalmış bölgeler sorununun, bir bölge plânlaması sorunu olmadığı görüşü ileri sürülmüştür. Bkz. A. Germen, mimarlar Odası. **Birinci Millî Fizikî Plan Semineri, 1968**, 227-254
- (15) John Friedmann, «Education for Regional Planning in Developing Countries», **Regional Studies**, Vol. 2, 1968, s. 131-138. Türkiye'de, 1965-1966 yıllarında, bölge ölçüsünde plân ve program hazırlamanın gereksizliği yolundaki görüşler bizzat D.P.T. de geliştirilmiştir. Konuya bu açıdan yaklaşanlar, bölge plânlamasının mahiyeti ve yararları konusunda bilgi edinmeksizin onun gereksiz olduğu, kalkınma için olumlu etkileri olmayacağı, ulusal plânın birlik ve bütünlüğünü bozacağı sonucuna vardılar. Bunun üzerine, bölge plâncılığı, kalkınma plânından çıkarıldı. Bkz. D.P.T., **Dengeli Kalkınma**, (Çoğaltma), Ankara, 1965

liştirme programlarını içine aldığı da zaman zaman ileri sürülür. Ve bunlara öğrenim programlarında yer verilir.

Bölge plânlamasında önemli olan; kaynak tahsisini ve geliştirilmesini içine alan bir iktisadî gelişme sorunu olduğu halde, şehir plânlamasında şehir arazisinin kullanılmasıyla ilgili kararlar ve plân çizimi gibi konular bugüne dek ön plânda gelmiştir. Kuramsal bakımdan, bölge plânlamasının iktisat ve coğrafya bilimlerine özge kuruluş yeri (location) ve merkezleşmiş yerleşme noktaları (central place) kuramlarından oluştuğu; arazi iktisadî ve şehir biçimi ve estetiği gibi kuramsal konulara dayandığı belirtilir. Bu nedendir ki, her iki çeşit eğitimin yapıldığı üniversitelerin ders programlarının düzenlenmesinde bu özelliklerin hesaba katılması gereği vardır. Plân hedeflerinin seçimi, alternatif uygulama araçları arasında tercihler yapılması ve uygulamanın değerlendirilmesi gibi, plânlama sürecinin daha çok siyasal nitelik taşıyan yönlerinde, plânlamanın teknik konularında olduğu kadar yeterli bir öğrenime ihtiyaç vardır.¹⁶

B. Plâncılık Eğitiminin Farklı Yolları

Plâncılık eğitimi, plânlamanın türü bakımından olduğu kadar, eğitim faaliyetinin yoğunluğu, süresi ve amacı bakımından da ikiye ayrılabilir. Her iki yolla yetiştirilen plâncılar, birbirinden çok farklı işler görmemekle beraber, farklı adlar taşırlar.

1. Çekirdekten Plâncı Yetiştirme

Bu yollardan birincisi, lise öğrenimlerini tamamlamış bulunan öğrencilerin, şehir ya da bölge plâncılığı eğitiminden geçirilmesidir. Bu çeşit eğitimde, plâncı olarak yetiştirilecek adaylara, şehir ya da bölge plâncılığının gerektirdiği, yukarıda söz konusu edilen, her türlü bilgi verilir ve uygulamalar yaptırılır. Yerine göre, dört ya da beş yıllık bir eğitimden sonra, üniversiteyi bitiren bu adaylar, şehir ya da bölge plâncısı olurlar. Bunlar, üniversite öğrenimlerini, tıpkı, iktisat, sosyoloji, hukuk, ya da siyasal bilgiler okumuş olanlar gibi, plânlama dalında tamamlamış olan plânlama mesleği sahipleridir. Bu meslek mensuplarının adı, «şehir veya bölge plâncısı»dır. Bunlardan, isteyenler, 1.5-2 yıl daha eğitim gördükten sonra, «yüksek» şehir, ya da bölge plâncısı unvanını alabilirler.¹⁷

(16) H.S. Perloff, «Key Factors in Regional Planning», *Journal of the American Institute of Planners*, Vol. 34, No: 3 (May 1968), s. 153

(17) «Master» adı verilen bu plâncılar kadar, bu unvanı almamış olanlar da, bu konuların, teknik anlamda olmıyan uzmanı sayılırlar.

2. Devşirme Plâncı

İkinci yol, yüksek öğrenimlerini, iktisat, sosyoloji, hukuk, idare ve siyaset bilimleri gibi konulardan birinde tamamlamış olanların, 2-3 yıllık yoğun bir plânlama eğitimi gördükten sonra, «yüksek şehir ya da bölge plâncısı» unvanını almaları. Bunlar, aslında, üniversite lisans eğitimi ile kazandıkları kendi uzmanlık dallarında iyi yetişmiş oldukları varsayılan; sonradan, bir plânlama ekibi içinde, o ekibin üyesi ya da yöneticisi olarak çalışmanın gerektirdiği bilgi, yöntem ve tekniklerle donatılmış bulunan plâncılardır. Bu gibiler, üniversite lisans öğrenimlerini plânlama alanında değil, yukarıda sıralanan ilk uzmanlık¹⁸ dallarında tamamlamış olan plâncılardır.

Bu yollardan ilkinе göre yetiştirilmiş olan plâncılara, Türkiye'de **genel şehir plâncısı** (generalist karşılığı olarak); ikinci yoldan yetiştirilmiş olanlara ise **uzman şehir plâncısı** (specialist) adı verilmektedir.¹⁹ Kanımızca, her iki eğitim biçimini birbirinden ayırmakta kullanılan bu deyimler, gerçeği tam olarak yansıtmadıkları gibi, yanıltıcıdırlar da. Çünkü, birinci yoldan yetişmiş bulunan plâncılar da, en az, ikinci yoldan yetişmiş olan plâncılar kadar uzmandırlar. Onlar da, belli bir uzmanlık dalı olan plânlama konusunda eğitim görmüşlerdir. Üstelik, eğitildikleri uzmanlık dalının plânlama oluşu, belki onlara ötekilerden daha çok «uzman plâncılar» denmesine hak verdirecek bir durumdur. Böyle olunca, birincilere «çekirdekten yetişme plâncılar», ya da «uzmanlık alanları plânlama olan plâncılar»; ikincilere ise «devşirme plâncılar», ya da «uzmanlık alanları plâncılık olmıyan plâncılar» denilmesi daha yerinde olur.

İster uzmanlık alanı şehir veya bölge plânlaması olan plâncılar, isterse öteki plâncılar olsun; her ikisi de, bu mesleğin mensuplarına duyulan talebe, mesleğin sağladığı olanaklara, alternatif tercih konusu yapılabilecek mesleklerin, prestij ve olanaklar yönünden göresel durumlarına, daha da önemlisi, her iki çeşit eğitimi yapacak öğretim üyesi varlığına bağlı olarak oranları değişmesi gereken gruplardır. Şehir ve bölge plânlaması eğitimi yap-

(18) Buradaki uzmanlık, bir eğitim programının sağladığı unvan değil, fakat öğrenim yapılan bilim dalını anlatmak üzere kullanılmaktadır.

(19) D.P.T., **Şehirleşme Özel İhtisas Komisyonu Raporu**, (Çoğaltma), 1967, s. 177. Aynı yöndeki ayrımın daha iyi anlaşılabilmesi için bkz. Lloyd Rodwin, «Planning Education and Developing Countries», in U.N., **Training for Town and Country Planning**, Bulletin No. 11, New York 1957, s. 80-82

makta olan yüksek öğrenim kurumlarında, genellikle her ikisine de yer verildiği görülmektedir. Aslında, bunlar, aynı anda yapılması olanaksız olmıyan eğitim türleridir.

Şehir ve bölge plâncılığı, bir disiplinlerarası dal olduğuna göre,²⁰ plânlama ekibine başkanlık edecek kimsenin hangi daldan gelmesinin daha elverişli olacağı sorusu hatıra gelir. Temel uzmanlık alanı ne olursa olsun, ekip önderliğinin, herhangi bir plâncıda bırakılması mümkündür. Belki, daha uzun süre eğitim görmüş bulunan, şehir, ya da bölge plâncılarının, ekip yöneticiliğinde daha üstün başarı elde edebilecekleri düşünülebilir. Bununla beraber, plânlama ekibi yöneticiliğinin, en uzun eğitim süresini zorunlu kıldığına bir kural gözü ile bakmak da doğru sayılamaz. Plâncının, eğitim dışında, yaradılışından gelen yöneticilik yeteneklerinin bu başarıdaki rolü küçümsenmez. Bu durumda, özellikle, «şehir plânlaması nihaî ifadesini bir fizikî plânda bulduğuna göre, bu fizikî plândaki şekil meselelerine melekese yönünden, temel mesleği mimarlık olan mimar-şehircinin, uzman plâncılar arasında özel bir yeri olduğu» görüşüne²¹ hak vermek kolay değildir. Çünkü, plânlamada, biçim ve çizim sorunlarının, diğer konulardan daha fazla önem taşıdığını ifade etmek güçtür. Kaldı ki, şehir, ya da bölge plânlaması, fizikî plânla sonuçlanan bir çalışma niteliğini hızla yitirmekte ve geleceğe ait projeksiyonlara dayanan, belli hareket yönleri öneren, çeşitli düzeylerde verilen kararların tümünü kapsayan bir süreç anlamı kazanmaktadır.²² Çağın gelişmelerine ters düşen bir tutumla, geçmiş denemelere ve terkedilmeğe yüz tutmuş görüşlere dayanıp, plânlama ekiplerinin başına mimar-şehirci getirmenin zorunluluğundan söz etmek güçleşmiştir.

Şehir ve bölge plânlaması eğitiminin temel kurumları, kuşkusuz, üniversitelerdir. Bununla beraber, plânlama süreci içindeki görevlilerin hepsini yüksek öğrenimden geçirmek olanağı bulunmayabilir. Bu eksiği tamamlamak için merkezî idarenin çeşitli kuruluşlarında, bölgelerde ve mahallî idarelerde görev almış plân-

(20) Şehircide Aranan Vasıflar Hakkında Krallık Komisyonu Raporu, (Çev. F. Yavuz), Ankara 1960, s. 73-94 ve OECD, *Aspects Multidisciplinaires du Développement Régional*, Paris, 1969

(21) D.P.T., Şehirleşme Özel İhtisas Komisyonu..., s. 177 ve Gündüz Özdeş, *Şehirciliğe Giriş ve Toplum Mikyası*, İstanbul 1962, s. 36

(22) Melvin M. Webber, «The Policy Sciences and the Role of Information in Urban Systems Planning», in Clark D. Rogers, (ed.) *Urban Information and Policy Decisions*, University of Pittsburgh, Institute of Local Government, Pittsburgh 1964

cuların, kurs, seminer ve konferans gibi eğitim araçlarından yararlanmalarına olanak hazırlanabilir. Böylece, bu personelin, hizmet içinde, bir yandan yeni bilgilerle donanması, yeni gelişmelerden haberli kılınması, öte yandan da temel öğrenimleri sırasında eksik kalmış yönlerinin tamamlanması mümkün olur.

Plâncılara yardımcı elemanlar olarak, çeşitli kademelerdeki teknisyenlerin yetiştirilmesi de önemlidir. Bunlar için, orta dereceli meslek ve teknik okullar yanında, 1,5-2 ay gibi kısa süreli kurs, seminer ve konferansların düzenlenmesi yararlı bir eğitime yoludur.²³

Plânlama geniş ölçüde bir siyasal fonksiyon ve süreç olduğuna göre, bu sürecin her aşamasında rol almış olanların; yöneticiler ve politikacılar da dâhil olduğu halde, hem teknisyen plâncıların, etüd, araştırma ve önerilerini daha iyi değerlendirebilmek, hem daha isabetli kararlara varabilmek, hem de kendi aralarında daha iyi dialog kurabilmek bakımından, şehir ve bölge plânlaması konularında bilgi sahibi kılınmaları önemlidir.²⁴

Son bir ihtiyaç da, şehirlerin asıl sahipleri olan vatandaşların plân ve plânlama konularında aydınlatılmaları, şehir plânlamasının amaçları hakkında aydınlığa kavuşturulmalarıdır. Vatandaşların siyasal eğitiminin bir yönü olan bu eğitim süreci içine, mahallî idarelerden beklenen hizmetler, bu hizmetlere vatandaş katkısının önemi, kişisel hak ve menfaatlerle plân hedefleri ve uygulaması arasında ortaya çıkacak çatışmalarda izlenecek yollar sokulmalıdır.²⁵

III. Türkiye'de Plâncılık Eğitimi

Türkiye'de şehir plâncılığı mesleği, 10-15 yıl öncesine kadar, mimarların tekelinde kalmıştır.²⁶ Bir yandan İstanbul Üniversitesi Mimarlık Fakültesinden, öte yandan Devlet Güzel Sanatlar Akademisinden çıkışlı mimarlar, ya kendi okullarında kazanmış oldukları şehircilik bilgilerinden, ya da bazı batı ülkelerinde geçir-

-
- (23) DPT, **Turkish Experience in Regional Planning**. (Çoğaltma), Ankara, 1964, s. 53-56
- (24) Nathaniel Lichfield, «Goals in Planning», **Town and Country Planning Summer School**, 1968, s. 21-27
- (25) E. Egli, **Şehirciliğin ve Memleket Plânlamasının Esasları**, Ankara, 1957, s. 401-414 ve Cevat Geray **Şehir Plânlamasının Başlıca Tatbik Vasıtaları**, Ankara 1960, s. 165-170
- (26) Aydın Germen, «Şehirler ve Plânlar», **III. İskân ve Şehircilik Haftası Konferansları**, Ankara 1959, s. 89-98

dikleri kısa ve orta uzunlukta süreli eğitimin sağladığı olanaktan yararlanarak, şehir plâncılığı görevini yerine getirmişlerdir. Bunlardan çoğu, yakın tarihlere kadar, kamu kesiminde görev almış, önce Bayındırlık, sonra İmar ve İskân Bakanlıklarında, İller Bankasında ve büyük belediyeler emrinde çalışmışlardır. Bunun başlıca nedeni, şehir ve bölge plânlaması mesleğinin, özel kesimden çok, kamu kesiminde hizmetine ihtiyaç duyulan bir meslek olmasıdır.

Değişmelere rağmen, bugün bile birçok çevrelerde, ve özellikle Türkiye'de, şehir ya da bölge plânlaması denildiği zaman, hatıra gelen, «nâzım plân», «şehir plânı», ya da «imar plânı» gibi kavramlardır. Türkiye'de şehirleşme sorunları, bu kavramların cevap verdiği sorunlar olmaktan çok daha geniş, çeşitli ve önemlidir. Bu hatalı anlayış yüzündendir ki, şehirleşme sorunlarının, kâğıt üzerinde kalan plânlarla çözüleceği kanısı, bütün belediyelerimizde hâkim olmuştur. Türkiye'de, şehir plânları, malî ve personel olanaklarına sahip büyük belediyelerin kendilerince, küçük belediyeler için ise İller Bankası tarafından yapılmaktadır.²⁷ Bunun dışında, genellikle şehir plânı yarışmalarıyla ve yarışmalardan sonra ilgili belediyelerle yapılan sözleşmelerle beslenen plânlama mesleğindeki kişiler ve firmalar, aynı zamanda mimarlık mesleğini de icra etmeksizin varlıklarını sürdürecektür durumda değildirler. O kadar ki, bazı mimarlarımız açısından bakıldığı takdirde, şehir plânlaması çalışmalarını, «mimarî büroların boş zamanlarını dolduran bir hobby çalışması» olarak görenler bile vardır.²⁸

A. ODTÜ Mimarlık Fakültesi

1960 ve sonrası, Türkiye'de ilk defa bir meslek sahibi olarak şehir plâncılarının yetiştirecek bir öğrenim kurumunun kurulduğu dönemdir. Bu kurum, Ortadoğu Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesine bağlı Şehir ve Bölge Plânlaması Bölümüdür. Hazırlıkları daha önceki yıllarda başlamış olan bölüm, ancak 1961-1962 ders yılında öğretime geçebilmiş ve ilk mezunlarını, 1963-1964 yılında vermiştir. Bununla beraber, 2 yıllık uzmanlık eğitime tâbi tutulan ilk mezunların çıkışı, 1962-1963 yılıdır. Bu bölümün uzmanlık kısmına alınan öğrencilerin; mimarlık, mühendislik, ka-

(27) Ahmet Menderes, «İmar Plânlarının Düzenlenmesi», **İller ve Belediyeler Dergisi**, Mayıs 1964, s. 266-277

(28) D.P.T., **İmar Plânları Özel İhtisas Komisyonu Raporu**, Ankara, 1966 (Çoğaltma), s. 46

mu yönetimi, iktisat, coğrafya, sosyoloji, hukuk ve benzeri alanlardan birinde lisans öğrenimi yapmış olması şartı aranmaktadır. Bölümün kuruluşunda, ilgililerin hazırladıkları belgelerde, bölümün esas olarak iki yıllık bir uzmanlık bölümü olacağı belirtilmektedir. Yine aynı belgelere göre, bölge plânlaması eğitimine ancak «ileriki yıllarda» başlanabilecektir. Gerçekten, bu fakülte'deki Bölge Plânlaması Seksiyonu, ilk mezunlarını 1967-1968 ders yılında verebilmiştir.

Yıldan yıla ders programlarında küçük değişmeler göze çarpmakla beraber, bugüne kadar uygulanan şehir plânlaması eğitim programının başlıca unsurları şunlar olmuştur: plânlama araştırmaları ve plân çizimi, şehir plânlaması teknikleri, şehirlerin ve şehir plânlamasının tarihsel gelişimi, şehir hizmet ve tesisleri, şehirlerin yenileştirilmesi ve konut sorunları, plânlama mevzuatı ve yönetimi. Bunlara, sonradan, bir bölge plânlaması semineri de eklenmiştir.

Yakından bakıldığı takdirde, şehir plânlamasının bölgesel boyutları içinde ele alınması, metropoliten plânlama ve yönetim konularına yer verilmesi, şehir ve plânlama kuramlarının yeterli bir biçimde programda yer alması, bu eğitim programının kademeli olarak geliştirilmesinin vazgeçilmez unsurları oldukları halde, oldukça uzun bir gecikmeden, ve özellikle aynı Fakülte içinde bölge plânlaması eğitimi yapacak bir seksiyon kurulduktan sonra karşılanma yoluna giren önemli ihtiyaçlardır. Son on yıl içinde, Türkiye'de şehirleşme sorunlarına, şehir adı verdiğimiz nispeten kapalı sistemler içinde çözüm aramanın olanaksızlığı daha iyi anlaşıldığından, şehirselleşmeyi, şehirselleşme sorunları ve şehir plânlamasını daha geniş sistemler çerçevesinde incelemek bir zorunluluk hâline gelmiştir. Bu nedenle, şehir plânlaması okutulan öğretim kurumlarının, bu değişmelere paralel olarak, öğretim programlarında gerekli gözden geçirmeleri vakit geçirmeden yapması gerekir.

Öğrencileri, içinde yaşadıkları toplumun aktüel, elle tutulur, canlı sorunlarına karşı ilgi duymaya yöneltici niteliği, şehir ve bölge plânlaması eğitiminin önemli bir avantajıdır.²⁹ Buna ek olarak, ODTÜ'nün söz konusu bölümü, öğretim sisteminin sağladığı esnekliğin ve aynı zamanda öğretim üyelerinden bir kısmının kendi yetiştirme biçimlerinden yansıyan alışkanlıklarla, öğrencilerin, üniver-

(29) İ. Tekeli, «Türkiye'de Bölge Plânlama ve Eğitimi Hakkında Düşünceler», (Çoğaltma), Ankara, 1968

sitenin duvarları dışına çıkmalarına önem vermiştir. Bu önemli üstünlüğün, daha sistemli bir biçimde devamında, programın gelişmesi bakımından sayısız yararlar vardır.

Bölümün, bugüne kadar verdiği mezunların sayısı aşağıda görülmektedir :

Yıllar	uzmanlık	lisans	toplam
1962 - 1963	1	—	1
1963 - 1964	2	—	2
1964 - 1965	1	—	1
1965 - 1966	5	2	7
1966 - 1967	2	11	13
1967 - 1968	3	12	15
1968 - 1969	7	17	24
1969 - 1970	2	17	19
Toplam	23	59	82

Görülüyor ki, mezun sayısında düzenli bir artış vardır, fakat, kuruluş yıllarındaki amaca aykırı olarak, lisans diploması verilen öğrencilerin sayısı, uzmanlık eğitimi görenlerin sayısını gittikçe daha fazla aşmaktadır. Bütün bu mezunların çok sınırlı sayıda bir kesimi öğretim üyesi yetiştirilmek üzere yurt dışına gönderilmekte, önemli bir kısmı ise, Türkiye'de İmar ve İskân Bakanlığı, D.P.T., İller Bankası; İstanbul, İzmir, Ankara metropoliten plânlama örgütlerinde, ya da belediyelerinde görev almaktadırlar.

Son iki üç yıl içinde sayıları arttırılmış olan öğretim üyeleri varlığı bakımından da, söz konusu bölümün uzun süreli bir yetiştirme programına sahip olduğu söylenemez. Yakın zamanlara kadar bir kısım derslerin fakülte, üniversite ya da yurt dışından çağrılan yarı-zamanlı öğretim görevlilerince okutulduğu, ya da belli üyelerin kendi formasyonlarının olanak verdiği konular dışında da dersler verdikleri görülmüştür. Çeşitli disiplinlerden oluşan bu tip bir eğitimi yapacak bir kurumun, uzmanlaşma esaslarına göre, bellibaşlı konularda sağlam bir eğitim görmüş ve araştırma gücünü ortaya koymuş elemanları, programındaki boşlukları doldurmak üzere yetiştirmesi için, on yıl oldukça uzun bir süre sayılır.

Yeni kurulmuş bulunan ve öğretim üyesi bakımından daha fazla ihtiyaç içinde bulunan bölge plânlaması seksiyonu, şehir plânlaması bölümünün deneyiminden ders alabilir. Kanımızca, di-

siplinlerarası eğitim yapan kurumlarda, bazı öğretim üyelerini, kurumun öteki fakültelerinden sağlamak mümkün olsa bile, bunların plânlama amaçlarına uygun biçimde yönlendirilmelerinde büyük güçlükler doğar. Dışardan gelenlerin, kendi ders programlarına plânlama amaçları için yeni bir içerik vermeleri kolay olmaz. Bu nedenle, ister şehir, isterse bölge plânlaması eğitimi alanında olsun, kurumların, ihtiyaç duyulan bütün dersler için, kendi öz personelini yetiştirmesinde zorunluluk vardır.

B. İ.T.Ü Mimarlık Fakültesi

İstanbul Teknik Üniversitesinin Mimarlık Fakültesinin 3 ve 4 ncü sınıflarında okutulan şehircilik dersleri, mimar olarak yetişenlere şehircilik bilgisi vermeğe yönelmiştir. Bu derslerde, daha çok plân çizme tekniklerine ağırlık verilmesine rağmen, plânlamaya ilişkin sosyo ekonomik konuların ve bölge plânlamasının, öğretim programı içindeki payının, son yıllarda arttığı görülmektedir.

Aynı fakültede, 1967 yılından itibaren, «Şehircilik konuları ile ilgili derinleştirici dersler, seminerler, konferanslar, ve sergiler tertipleme, kurslar açmak, şehircilik öğretiminin gelişmesine ve öğretim elemanlarının gelişmesine yardım etmek,... yapılacak mimarlık tahsilinin üstünde, mezuniyet sonrası şehircilik ihtisas öğretimine katılmak» amacıyla bir Şehircilik Enstitüsü kurulmuştur. Fakültede yapılacak lisans üstü eğitime yardımcı olacağı anlaşılan bu eğitim faaliyetine henüz başlanmamıştır. Ve Mimarlık Fakültesi mezunlarından pek azı, plâncı olmak üzere, öğrenimlerine yurt içinde ve dışında başka kurumlarda devam etmektedirler.

C. Diğerleri

Devlet Güzel Sanatlar Akademisindeki şehircilik dersi de, İ. T.Ü.'dekinin küçük çapta bir benzeridir. Bunlara benzer bir diğer program da, Siyasal Bilgiler Fakültesinde Şehircilik Kürsüsünce uygulanmaktadır. Bu dersin amacı da, plâncı yetiştirmek değil, yöneticilik görevi yüklenecek olanların, şehir ve bölge sorunlarıyla politikalarının çeşitli yönleri hakkında bilgi sahibi kılınmalarıdır. Plânlamanın sosyo-ekonomik, yönetsel ve hukuksal yönleri, araştırma yöntemleri, plânlama yönetim ve mevzuatı ile uygulamanın çeşitli yönleri, bu dersin temel konularıdır.³⁰

(30) F. Yavuz, **Şehircilik.**, Ankara, 1962. Bu ders programının, «Sosyo-ekonomik konuların aleyhine, mevzuat ve yönetim lehine bir özellik ta-

D. İhtiyaç Tahminleri

Bugünkü öğretim kurumlarının teknik yönelimli olanlarından çıkıp plâncılığa geçenlerin sayısı, sosyal ve ekonomik bilimlerde formasyon sahibi olup da plâncılığa yönelenlerin sayısından daha fazla olmakla beraber, her iki gruptakilerin toplamı da yılda bir kaç taneyi geçmiyecek kadar azdır. Oysa, Türkiye'nin hızlı şehirleşmesi karşısında duyulan plâncı ihtiyacı, bugünkü arzın çok daha üstünde bulunuyor. Bu konuda yapılmış olan tahminler, birbirini tutmamaktadır. 1963 de yaptığı bir konuşmada, Dr. Rodwin, Türkiye'deki bölge plâncısı ihtiyacının 200 kadar olduğunu belirtmişti.³¹ Bir başka tahmine göre, 1968 yılında, 136 sı şehir, 36 sı da bölge plâncısı olmak üzere, 172 plâncıya ihtiyaç vardı.³² Ayrıca, plâncılarla çalışacak 90 kadar meslek adamına (59 u şehir, 31 i bölgelerde çalışacak) ihtiyaç olduğu da aynı kaynakta belirtilmiştir. Son bir tahmine göre ise, 1965-1975 yılları arasında, plâncı ihtiyacı, 500-600 arasında olacaktır.³³ Yarı yarıya şehir ve bölge plâncısı yetiştirmeyi gerektiren bu tahmine göre, ihtiyaç, yılda 50-60 kadar olmaktadır.

Bütün ihtiyaç tahminlerinde yer alan rakamlara, Bölge Plânlaması Seksiyonundan 1968, 1969 ve 1970 de çıkan 11 kişiyi de katıp mevcut plâncıların sayısı ile, daha doğrusu, her yıl yetiştirilen plâncı sayısı ile karşılaştırdığımızda, yıllık arzın, personel talebinin yarısından da azını karşıladığını görürüz. O halde, sorun, önce, mevcut arzı, nicelik yönünden talebe uydurmak için gereken tedbirlerin alınmasıdır. Bu, ODTÜ'de plâncılık eğitimi yapan kadronun, daha çok sayıda plâncı yetiştirecek biçimde genişletilmesini, aynı zamanda yurdun başka yerlerindeki öğrenim kurumlarından da yararlanılmasını gerektirir.

Yukarıda belirtilen amaçla, Karadeniz Teknik Üniversitesindeki Mimarlık Fakültesi üzerinde durulabilir. Öte yandan, Şehircilik Enstitüsünün de kurulmasıyla, İTÜ, özellikle şehir plâncısı yetiştirecek bir programı uygulama olanaklarına sahip görünmektedir. Plâncılık gibi, mekânın biçimlenmesi üzerinde, dönüşü olmayan ve gelecek kuşakları geniş ölçüde bağliyan kararların

şiddeti» gözlemi, gerçeğe pek uymamaktadır. Gözlem için bkz. DPT, **Regional Planning in Turkey**, s. 60

- (31) Lloyd Rodwin, «Bölge Plânlaması Eğitimi ve Türkiye'nin Kalkınma Politikası», **VI İskân ve Şehircilik Haftası Konferansları**, (1963), s. 1-11
- (32) Rauf Beyru, «Şehirleşme ile İlgili Personelin Yetiştirilmesi» (Çoğaltma), 1964
- (33) Turgut Cansever, «Plâncıların Eğitimi» (Çoğaltma) Ankara 1964

alınmasına yardım eden bir mesleğe yönelecek adayları, özel mimarlık ve plâncılık okulları gibi, öğretim kadrosu ve programları denenmemiş kurumlara kesinlikle terketmemelidir. Aksi halde, bu alandaki arz açığının, diğer dallarda olduğu gibi, eğitimi ticarileştiren özel okullar kanaliyle kapatılmasının önlenmesi güçleşecektir. Demek ki, plâncılık eğitiminin, genel eğitimimizin sorunlarından da arınması gerekmektedir.

Bu son nokta, bizi, plâncılık eğitiminde nicelik sorunundan, nitelik sorununa götürmektedir. Yerleşme kararlarının verilmesine yardımcı durumda bulunan ve bu kararları bizzat uygulayacak olan plâncıların, yalnız teknik değil, iktisadî, sosyal, siyasal bilgiler ve araştırma teknikleriyle de donatılmış olması ve daha da önemlisi, kendi çevrelerinin, ülkelerinin yapısını iyi tanımasını önem sunan bir konudur. Bu nedenle, Türkiye'de yetiştirilecek plâncıların, az gelişmiş bir ülkenin ihtiyaçlarına cevap vermek üzere yetiştirildiklerinin bilincine varmış olmaları şarttır. Bundan dolayıdır ki, Batı'dan aktarılan şehir ve bölge plânlaması kuram ve tekniklerinin, onlardaki yenilik ve gelişmelerin bilinmesine ihtiyaç olmakla beraber, ülkenin özellik ve ihtiyaçlarına dönük bir plânlama eğitimi, hatırdan tutulacak ilk kuraldır.

E. Yurt Dışında Eğitim

Plâncı ihtiyacının âcil olmadığı ve şiddetle duyulmadığı ülkelerde, ya da yurt içi plânlama öğrenimi kurumları gelişinceye kadar, plâncıların, geçici olarak, yurt dışında eğitilmeleri olanağından söz edilebilir. Hattâ, gerekli öğrenim kurumlarına sahip duruma geldikten sonra dahi, şehir ve bölge plânlaması eğitimi için yabancı ülkelere öğrenci gönderilebilir. Bu, kuşkusuz, ihtiyacın derecesine, içte ve dıştaki öğretim kurumlarının sundukları öğretim programlarının göresel durumuna bağlıdır.

Plâncı yetiştirmede, Türkiye, yakın zamanlara kadar, bu yoldan yararlanmağa çalışmıştır. ODTÜ'nin bir teknik üniversite olarak kuruluşu, hiç değilse görünüşte, ülkenin yabancı uzmanlara (ex-perts) değil, yerli uzmanlara (in-perts) ihtiyacı bulunduğu gözlemine dayanmıştır.³⁴ Yabancı ülkelerde plâncı yetiştirilmesi, yurt içinde plâncı yetiştirmeğe, kuşkusuz, engel değildir. Bununla beraber, yukarıda açıklanan nedenlerle, bu, yerli plânlama eğitimi kurumlarının yeterince gelişmemiş olduğu dönemlerde, geçi-

(34) Charles Abrams, a.g.e., Bölüm 7.

ci olarak başvurulması gerekli bir yoldur. Bu yola, hem kaynak israfı nedeniyle, hem de, yurt dışındaki plânlama eğitimi programlarının içeriği bakımından, devamlı bir çözüm yolu gözü ile bakılamaz. Türkiye'de, plânlama okutulan kurumlarda öğretim görevi yüklenecek olan adaylar dışında, bu konularda yurt dışına uzmanlık eğitimi için öğrenci gönderilmemelidir.

Fazla olarak, yabancı ülkelerdeki plâncılık eğitimi programları, o ülkelerin kendi özel ihtiyaçlarına yönelmiş bulunduğundan, bu programlarla yetişmiş olanlardan, orada kalıp yararlı olmayı tercih edenlerin oranı da yükselmektedir. Önemli bir Amerikan üniversitesinde, 1950-1960 yılları arasında, mühendislik öğrenimi yapan yabancı öğrencilerden, lisans diploması alanların % 50 si, «master» derecesi almış olanların % 30 u ve doktora almış olanların da % 60 ı, kendi ülkelerine dönmemişlerdir.³⁵

Öte yandan, yabancı ülkelerdeki plâncılık eğitiminin mahiyeti de, beklenen verimin elde edilmesini önleyen nedenlerdendir. Meslek eğitimi, herşeyden önce, yapıldığı ülkenin özel koşullarına, ihtiyaç ve özelliklerine dönük olmalıdır. Böylece, öğrenci, mesleği ile ilgili bilgileri, mesleğini uygulayacağı ülkede kazanmış, öğrendiği kuramları, ülkesinin somut koşulları içinde kavramak olanağına sahip olmuş olur. Bir Batı'lı plâncının sözleriyle, bu konuda bir karar alınırca, öğrencinin «Batı'nın, gelişmekte olan ülkelere çok az uygulama kabiliyeti olan standartlarıyla yanlış yönere yöneltilmemiş, zihni karıştırılmamış olur».³⁶ Bunun gibi, Amerika, ya da Batı standartlarıyla plâncılık eğitimi görenlerin kazandıkları bilgiler, az gelişmiş ülkelerde karşılaşılan plânlama sorunları karşısında hemen hemen hiç bir değer taşımaz duruma gelmektedir.³⁷

F. Dağılma Tehlikesi

Burada, hatırdan tutulması gereken bir nokta da, şehir plânlaması ve bölge plânlaması eğitimlerinin, bu disiplinler arasındaki farklılık gibi, aralarında yakın tarihsel ilişkiler bulunmasına rağmen, birbirlerinden ayrı oldukları hususudur. Her ikisinin, mahiyet, amaç ve yöntemlerinin birbirinden farklı bulunduğuna, yuka-

(35) W.L.C., Wheaton «Planning Education for Development», in J.D. Herbert and A.P. Van Huyck, **Urban Planning in the Developing Countries**, Praeger, New York 1968, s. 110-122

(36) W.L.C. Wheaton, a.g.y., s. 122

(37) **Ibid.**

ıda değinilmişti. Her iki disiplinin de, çeşitli disiplinlerden yararlanan, oluşan, çok sayıda ve farklı uzmanlık dallarını temsil eden kişilerin ilgilendiği alanlar oluşu; yetişme biçimleri ne olursa olsun, pek çok kimsenin, her ikisiyle de meşgul olmaya başlamasına yol açmıştır. Bugün, Türkiye içinde ve dışında, bir mimarın, kuruluş yeri teorileri, bir tarım iktisatçısının, araştırma teknikleri, bir inşaat mühendisinin ise şehir ekonomisi, ya da sosyolojisi konusunda, kendilerini konuşmak ve yazmak konusunda rahat, hattâ yetkili saydıklarına çok sık rastlanabilmektedir. Bunun gibi, iktisatçılar, sosyologlar, siyaset bilimcileri ve hukukçular da, zaman zaman, hem şehir ve bölge, hem de plânlama sorunlarına el atmaktadırlar.

Bu karışıklığın başlıca nedeni, şehir ve bölge plânlaması eğitiminin ne olması gerektiği noktasındaki kavramsal karışıklıktır. Söz konusu kişilerin, kanımızca, plânlama eğitiminden geçmiş olsalar bile, belli dallarda, inceleme, araştırma ve okutma görevi yüklenmeye yetkili sayılmaları, gördükleri uzmanlık eğitiminin biçimine ve içeriğine yakından bağlı bir sorundur. Plânlama eğitimi, belli bir uzmanlık dalı üzerine oturtmuşlarsa, ancak o dalda yetki sahibi sayılmalı, plânlamaya ancak bu açıdan katkı yapmaları beklenmelidir. Aksine, uzmanlık dalı olarak plânlamayı seçmiş ve o alanda yetişmişlerse, yine de birçok disiplinle aynı zamanda meşgul olmanın kendilerini yüzeyde kalma tehlikesiyle karşı karşıya bırakacağından emin olmalıdırlar.

Türkiye gibi az gelişmiş bir ülkede, yetişmiş insan kıtlığı nedeniyle, insangücünden yararlanmayı çoğaltmak amacıyla, «çok sayıda işten anlıyan insan» tipine ihtiyaç bulunduğundan söz edilebilir. İlk bakışta tasarruf sağlama gerekçesiyle doğru görünse bile, uzun dönemde, bunun, **yüzeyde kalmış uzmanlar** yetiştirme tehlikesi taşıyacağı açıktır. Öte yandan, artık, iktisat, sosyoloji, siyaset bilimi ve benzeri bilim dalları kendi içlerinde bile o derecede uzmanlaşmış duruma gelmişlerdir ki, örneğin, iktisatın belli bir dalındaki uzman, iktisat içindeki diğer dallardan tamamen habersiz bulunabilmektedir.³⁸ Buna benzer bir konu da, birçok kimselerin kendi uzmanlık dallarından bir sapma yaparak plânlamaya geçmeyi tercihe değer bulmasıdır. Böylece, iktisatçı, sosyolog, mimar, ya da siyasal bilimci, temel konularından uzaklaşmakta, ken-

(38) W. Alonso, **Beyond the Interdisciplinary Approach to Planning**. Working paper No. 90, Institute of Urban and Regional Development, University of California, Berkeley, 1968, s. 3-4

di meslektaşları tarafından, o disiplinler için marjinal önemi olan bir alana, yetersizlikleri nedeni ile kaymış sayılmaktadırlar. Bir iktisatçının, sosyoloğun veya mimarın, kendi meslektaşlarınca değil de, başkaları tarafından takdir edilmesi ise, bir kimsenin meslekî prestiji bakımından olumlu sayılabilecek bir durum değildir. Bu nedenle, plâncılığı, bugüne kadarki deneyimlerden de ders alarak plâncılık olarak okutmak, pek çok kimsenin vakti geçtikten sonra meslek değiştirip yüzeyde kalması tehlikesini ortadan kaldırabilir.

IV. Sonuç

Türkiye'de şehirleşme, hızını koruduğu sürece, büyük şehirlerin ve geri kalmış bölgelerin sorunları, kamu oyunu artan bir oranda meşgul edecektir. Şehirleşme sorunları, önceden plânlı faaliyet konusu yapılmadığı takdirde, maliyeti çok yükselen tipte sorunlardır. Gelişmekte olan kıt kaynaklı bir ülkede, yüksek derecede kaynak israfından kaçınmanın en güvenilir yolu plânlama olarak görünmektedir. Şehir ve bölgeler ölçüsünde girişilecek plânlı çalışmalarda, rol alacak personelin yetiştirilmesi bu bakımdan büyük önem taşır. Bu alanda birikmiş personel ihtiyacını karşılamaktan başka, ilerde artacak olan ihtiyacın karşılanması için de, plânlama eğitimi yapan kurumları, nicelik ve nitelik yönünden ihtiyaca cevap verecek duruma getirmek gereği vardır. Bunda uyulması gereken bazı ilkelere işaret etmiş bulunuyoruz. Ancak, unutulmamalı ki, plâncılık eğitimi de, genel eğitim sorunlarımız ve kalkınma hedeflerimiz çerçevesinde ele alınmadıkça başarı sağlamaz. O halde, plânlama eğitimi de bir plânlama konusudur.